

Põlvnemislugu

Nr. 37

Detsember

2003

Sugu ei lahku soosta, võsu ei veere kännusta. (Väike-Maarja)

Lehel "PÕLVNEMISLUGU" on täitunud kuues ilmumisaasta, selle aja jooksul on ilmunud 37 numbrit s.t. ehk 6 numbrit aastas. Nii oli see ka mööduval 2003. aastal. Oleks huvitav teada saada, kuidas on lehe sisu huvi pakkunud perioodide kaupa (alguse, keskaega ja lõpunumbrite lõikes). See aitaks edasist tööd korraldada.

Kuna "Genealogus" ja "Sugupuulane" lõpetasid ilmumise juba mõni aeg tagasi, hakkas kostma hääli, et "Põlvnemislugu" võiks saada kogu seltsi leheks. Arvestades seltsikaaslaste heakskiitu püüame uuest aastast alates sellele variandile üle minna ning veebruaris 2004.a. ilmub "PÕLVNEMISLUGU" juba üleseltsilise lehenä. Nimi jääb esialgu samaks ning veebruari leht kannab numbrit 1 (38).

Leht peab hakkama kajastama seltsi kõigi osakondade elu, nende saavutusi, probleeme ja tulevikuplaane. Selleks sobib juba kasutusel olnud rubriik "Mis tehtud, teoksil, tulemas". Et olla kursis kohtadel toimuvaga peab igas osakonnas olema oma kirjasaatja - kui vastavat inimest ei leia palume selle ülesande endale võtta osakonna juhatajal. Et materjal jõuaks operatiivselt lehte, tuleks see saata e-postiga ning kujul, mida on võimalik PL lehekülgedel küljendada. Ideaalne, kui oleks lisatud mõni skaneeritud pilt.

Arvatavasti jõuame kirjasaatjatele saata vastavad juhtnõõrid või testküsimused. Lehe vanad rubriigid jäävad kõik alles, Teie abiga võime neid ka juurde tekitada. Kindlasti peaksid laiemat rakendamist leidma rubriigid "Tasub teada" ja "Huvitavaid leide uurimistöös". Kindlasti leidub seltsikaaslaste hulgas inimesi, kes tahaks ja on võimelised kaastööd tegema. Neid tuleb ainult üles leida, julgustada ja suunata. Ootame kindlasti kaastööd ka hingusele läinud Viljandi ning Tartu osakondade lehtede autoritelt. Lehed esitasid materjale väga professionaalselt ning artiklid olid huvitavad ja kõigile genealooghuvilistele vajalikud. Juurde võiks moodustada rubriigi "Näitused", kus leiaks kajastamist kõik osakondade poolt organiseeritud näitused, aga ka kohapeal korraldatud ja suguvõsaurijatele huvipakkuvad väljapanekud. Senini on näitusi tutvustanud ainult korraldajad, vaja oleks aga ka näituste külastajate arvamusi - nii kiitmist väärivat kui ka kriitikat. Ka väljakirjutused näituse külalisraamatust oleks asjalikud. Kuna lehe lugejate ring laieneb - peab laienema (veel parem plahvatuslikult kasvama) autorite ring. "Sugupuulase" ja "Genealoguse" tegijad - kindlasti on juba praegu sahtlis avaldamist ootavat materjali!

Loodan, et uue aasta esimeses numbris esineb programmkõnega ka seltsi värskelvalitud esimees härra Raivo Maine, näidates ära, millisenä ta näeb meie seltsi tulevikku, mida teha liikmete uurimistegevuse tõhustamiseks ning lihtsustamiseks. Peame endile seadma sihid, kuidas kaasa aidata Eesti omariikluse tugevdamisele, rahva kultuurilisele harimisele.

Rõhutan siinjuures veelkord, et seltsi juhatuse juurde tuleks moodustada ajaloo, majandustegevuse ja tööde publitseerimise toimkonnad. Üle hulga aja võiks korraldada jälle ühe ankeetküsitluse, mille koostamiseks ootame samuti ettepanekuid. Tegeledes PL-i toimetamisega olen aru saanud, et artiklite väljameelitamine õnnestub paremini, kui suudad pakkuda välja teema. Seda näitas teema - pärilike tunnuste ilmumine kaasajal elavate sugulaste juures. Teile kõigile on teada palju teadus- ja huvialasid seonduvad genealoogiaga - seepärast ei hakka siinjuures neid üles loetlema. Tahaks siinjuures välja pakkuda esimesed pähetulevad teemad:

- igihaljas nimede teema;
- igihaljas pärilikkuse teema (mida kõike on võimalik edasi kanda geenide kaudu, pärilikkuse teel);
- suhted sugulastega
- igihaljas kokkutulekute korraldamise teema (kuidas neid kõiki saaks registreerida ja mida uut on lisandunud nende läbiviimisel)
- mida ma oma vanematelt, vanavanematelt eluks vajalikkude kaasa olen saanud;
- kuidas elukutse võib elusaatust mõjutada;
- miks olen oma uurimistega ummikus või miks seiskasin töö
- kuidas olen oma uurimistöö korraldanud;
- millega EGeS saab kasulik olla oma rahvale.

Loomulikult tuleb igapähele oma jutukesele leida lõõv-huvitav pealkiri.

Käesolevas lehenumbris täidame lünga, mida oleks juba varem tulnud teha. Nimelt ei ole tutvustatud seltsi embleemi. Lünga täidab hr. H. Märskä, kes oli üks embleemi autoritest ja žüriiliige. Kahjuks ei ole esitada teisi embleemi konkursile esitatud võistlustöid. Kui neid oli, küllap leitakse need ka üles.

Juttu seltsi embleemišt Hjalmar Märška

Seoses EGeS-i liikmete arvu kasvuga üle poole tuhande on uute liikmete hulgas arusaadavalt tekkinud huvi ja küsimusi seltsi embleemi ja selle tähenduse kohta. Et embleem on kasutusel minu esitatud kavandi järgi, siis palus laualehe toimetaja Ants Roomets minul selle sünnist põgusalt jutustada.

Oli loomulik, et seoses seltsi asutamisega 5.mail 1990. aastal tekkis kohe oma pitsati vajadus. Juhatus palus selleks liikmetel esitada kavandeid, mida hiljem võiks kohandada ka seltsi embleemi ja rinnamärgi tarbeks.

Mulle meenus, et ühel seltsi moodustamisele eelneval üritusel 17.02.1990. aastal pidas Mikk Sarv meile huvitava loengu, mis valgustas suguvõsa uurimist rahvalaulude ja pärimuste kaudu, teadmaks oma esivanemate suhtumist eelnevatesse sugupõlvedesse. Mõned ülestähendused sealt:

Polüneeslased mäletasid näiteks peast kuni paarkümmend sugupõlve, mille põhjal sai uurida isegi nende ajalugu.

Kumb on tähtsam, mees- või emaliin? Emalt saadi tervis, laul ja muinasaja vested. Sellepärast on vaja teada nii isade kui ka emade liini.

Setumaal jäi naine neiuks seni kuni sünnitas tütre, peale selle nimetati teda paabaks - auväärne nimi. Paabapäev on neil naistevaheline asi, kuhu mehed ei sekku.

Lätimaal on veel eestlasi, kes on säilitanud katoliku usu. Seal nimetati tütre sünnitanud naist juba kabuks. See on veel auväärsem ja ilusam nimi.

Mongoolias on leitud kaljujoonised, kus naised on kujutatud sünnitusasendis (istudes). Mitu naist üksteise taga selles asendis meenutab kuuske.

Meie nimetasime seda kabupuuks ehk kabudepuuks. See sarnasus kuusega on teinud kuuse meile pühaks puuks ja teda tuuakse jõulude ajal ja aastavahetusel tuppa. Seejuures murtakse latv ära, et oleks tagasimõju - ei saaks eksida.

Kõigele sellele tuginedes sündiski 29.oktoobril 1990. aastal esitatud pitsati kavand, mis sai Eesti Genealoogia Seltsi embleemiks. Embleemi võib kirjeldada nii - kaks musta värviga kontsentrist ringi, suurem ja väiksem. Nende vahel ringjoont järgides suurte tähtedega kiri valgel põhjal-EESTI GENEALOGIA SELTS. Teksti algust ja lõppu eraldab abielu (ka lõpmatuse) tähis oo. Siseringi värvus on taevasinine ja selle keskel on kuldne kabupuu.

Toimetuse märkus: Millal selts saab rinnamärgi? Enne aga tuleb välja selgitada, kas seda on vaja. Seda peab andma küsitlus (kõige sobivam teha järgmisel aastakoosolekul).

Asjakohast nalja:

Õpetaja küsib: "Lapsed kas te teate mõnda naissoost heliloojat??" Juku vastab: "Uno Naissoo".

Põlvkonnaks nimetatakse mingit hulka inimesi, kes on sündinud enam-vähem samal ajal, käivad peaaegu ühtmoodi riides ja teevad täpselt ühesuguseid rumalusi.

Kreutzwaldi 200. juubeli aasta on kuulutatud **Kreutzwaldi aastaks**

LAULUISA JUUBEL

Tänavu nn. Kreutzwaldi aastal on lauluisast palju kirjutatud ja kirjutatakse veel, sest alles 14. detsembril täitub 200 aastat Friedrich Reinhold Kreutzwaldi sünnist. Käesolevaga tahan rääkida kodu-uurijate ja genealoogide panusest selle tähtpäeva pühitsemisel. Neeruti Seltsi Toimetiste väljaannetena on ilmunud Tiiu Uusküla koostatud "Lauluisa sünnipaiga lugu" ning meie seltsi tubli liikme Malle Nukk'i "Kreutzwaldi suguvõsa juured". Nendest esimeses brošüüris on kõik peale saateks kirjutatu kordustrukid nii sõjajärgsest Eesti kirjandusest kui okupatsiooniaja väljaannetest. Saame teada, et

1921.a. "Postimees" on avaldanud ettepaneku rajada Neerutisse Kreutzwaldi Rahvapark, Kadriina kirikuõpetaja Gustav Bergmann on 1928.aastal kirjutas hr. Kampmannile tutvustanud lauluisa suguvõsa kohta kirikuraamatutes leiduvaid andmeid ning Gustav Suits kirjutab 1931.a "Loomingus" Kreutzwaldi eluloo algallikatest.

Nõukogude ajal kirjutatud on toodud ära Aino Undla-Põldmäe, Paul Rummo, Linda Laidmaa ja A. Schönbergi lood ajakirjades "Keel ja Kirjandus" ning "Pioneer" ja ajalehtedes "Punane Täht" ning "Tee kommunismile". Vaatamata sellele, et viimases on jutt rakendatud ideoloogia teenistusse, võis ka sel perioodil koduloo kõrval kirjutada põlvnemisest.

"Kreutzwaldi suguvõsa juured" on samuti väiksemahuline brošüür, aga selle lõpus on 5 suguvõsatabelit. Nendest saame teada, et uuritud suguvõsa osa algab vahemikul 1670-1690 sündinud Maunu Pello ja Marriga, et lauluisa isa on 14-lapselises peres teise lapsena sündinud Juhhan Reinoldson, ema nimi on Ann. Veel loeme tabelist, et Friedrich Reinold abiellus 1833. aastal Marie Elisabeth Saedleriga ning abielust sündis 3 last - Adelheid Anette, Marie Otilie ja Friedrich Alexis. Kõik esitatud tabelid lõpevad 19.saj lõpu ja 20.saj algusega. Malle Nukk tundis kohustust seda suguvõsa uurida seoses sellega, et temale väga lähedane inimene on kandnud seda nime. Brošüüri alguses kirjeldab ta suguvõsa kokkutulekuid ja seda illustreerivad grupipildid ja pildid Lauluisale püstitatud mälestusmärkidest ja -kividest. Sellele osale järgneb kirjutis 1935. a "Rahvalehest" - "Suure mehe tundmatu poeg".

Mõlema brošüüri tagakaane siseküljel on kirjas: "Ostes käesoleva trükise, toetate Neeruti ja tema ümbruskonna kultuuriloo jäädvustamist ning Neeruti Seltsi, kes selle oma südameasjaks on võtnud." Eks ole liigutav. Oleks selliseid seltse rohkem, saaks meie kultuurilugu igati põhjalikumalt läbi uuritud. Ka Malle Nukk'est tasub eeskuju võtta.

Ants Roomets.

Väljavõtteid loetust

Endel Nirk Eesti Kirjamehi "Friedrich Reinhold Kreutzwald Eesti Riiklik Kirjastus Tallinn 1961.

Rohkem kui kahe sajandilist vahemaad ületavad pärimused ei satu küll igas tükis ühte arhiiviandmetega. Eks ole kuulnud ja korratud lugu vaarisast Mangust, kes toodud Laiuselt künnihärja vastu vahetatuna Jõepere mõisasse viinameistriks. Nüüd teame, et tegelikult toodi juba 1736.a. Jõeperesse Mango isa Mauro Pello kogu oma arvuka perega. Mangost sai Arukülas talupidaja, ja pikapeale on ta tolle aja kohta kaunis priskele elujärjele jõudnud. Samas külas on taluperemeheks ka vend Mihkel, kuna Rein siirdus peatselt naaberküladesse kõrtsmikuks.

1760-ndaist aastaist alates kujunes Jõepere mõis hernhuutliku usuliikumise üheks tugialaks Põhja-Eestis. Ka Pello Mango on koos oma naise Mari ja lastega vagadusliikumisse tõmmatud.

Need, kes teiste hulgast välja paistsid, leidsid vagatseva mõisahärra poolt edutamist ka mõisaametites. Pello Mango poeg Rein – kirjaniku vanaisa – ongi nõnda pääsenud kupja kohale, mida pidas pikka aega.

Mango Reinul on olnud suur pere: esimese naise Kaiega 4 poega ja 5 tütar, teise naise Mallega veel 3 poega ja 2 tütar. Ustava mõisamehe esimene poeg Juhan (s.1766) on juba poisikesena häärberis tubasematele toimetustele pandud ja pidas kogu noorpõlve teenriametit. Vagade mõisavanemate silma all on üles kasvanud ka teenijatüdruk Ann, kellega Juhan 1797.a. maikuu paari läks. Põlvnenud ta Läänemaalt, ja koguni Vatla vabatalupoegade ning kunagiste rahvanemate soost. Jõepere mõisaproua on pärit Läänemaalt Ungrust ja on Tõnu Peetri tütre (nähtavasti orvu)juba selle lapseas Jõeperesse toonud. Muide emapoolse päritolu kirjandusliku kajastusena leiame "Kalevipojaski" Läänemaalt võrsunud nooriku Linda.

Soolast Väino Mäe

Soola salakaubandus laienes Viru rannaküladest ja kõrtsidest üle kubermangu piiride sisemaale.

1834. a detsembris oli Rakvere kaupmeeskonna volinik vaseseppmeister Julius Klein teada saanud, et Kadrina kiriku juures Undla mõisa kõrtsis käib soolaga kauplemine. 6. detsembril õnnestuski säääl tabada 3 vankrit soola koormatega. Need olid Tartumaalt, kelledeni oli ulatanud kuuldus Virumaalt saadavast odavast soolast ja neil oli seda õnnestunud saada nii palju kui soovisid. Klein oli aga üksi. Ta käskis kõrtsmikul soola koormaid valvata kuni ise Undla mõisast abi toob. Üks tartlane lubas koguni kõrtsmikku valvamisel asendada kuna nad edasi ei saavat nagunii sõita, sest kahte hobust oli vaja minna üks verst eemal asuva sepa juurde rautama.

Kui Klein Undlast kiriku juurde tagasi jõudis polnud tartlasi ega soolakoormaid ja jälitaminegi ei andnud tulemusi. Teelt leiti vaid purunenud vanker poole koti soolaga. Ilmselt see ei mahtunud enam kahele vankrile.

1840.aastail tabatakse salakaubaga juba mitmesuguseid ametimehi: kingseppi, rätsepaid ja teisi, kes ei olnud tavaliselt soolavedajad vaid „antvärki inimestena“ peenema kauba – suhkru, kohvi, sitsi-satsi vedajad.

Soola jäljed suubuvad enamasti taludesse, kõrtsidesse, sagedamini üksildaste metsavahielamute juurde. Veskite ja kõrtside juures liikus rohkem inimesi, säääl sõlmiti enamasti ka salakauba tehingud ja võimudele sai aegapidi selgeks, et säääl on kõige õigem valvata ja haaranguid teha. Päriselt randades tabati salasoola vähemgi kuid kõrtside juures ei läinud alati libedalt. Neis kohtades oli kortlit kummutades saadud kuraaži ja võidi hulgema talumeeste käest saada „nii et aitab“.

Vihula mõisa Sipa kõrtsis sattusid rannavahid 1837.aastal soolakoormale. Naine istus koorma otsas, mees kõndis järgi. Teda taheti kõrtsi kinni panna. Kui ta vahtmeistriga kokkuleppele – teda 10 rbl eest vabaks lasta ei saanud, hüppas kõrtsi lähedal metsa ja kadus. Varsti selle järel tuli hulk talumehi kivide ja kaigastega rannavahtidele kallale. Endi kaitsmise ja mõõkadega vehkimise ajal kargas nainegi metsa. Vahtmeister kartis, et talumehed tema takistamiseks lõhuvad kõrtsi juures oleva silla, pidas paremaks pöörata tagasi Vihula kordonisse, kuhu jõudiski õhtuks viperusteta.

Hommikul asus ta kahe rannavahi saatel teele, et viia soolakoorem Toolse kordonisse. Sipa kõrtsi lähedal tungisid umbes 40 meest, kellel oli 3 püssigi, malakate ja teivastega vahtide kallale. Rannavaht visati kohe koorma otsast maha, püss ta käest rebiti ära, lasti tühjaks ja heideti suures kaares metsa. Vahtmeister Kovaljev ja teine rannavaht vehkisid küll mõõkadega, aga ei saanud midagi pikkade teivaste vastu teha kui kaks meest hüppasid vankrile ja kihutasid soolakoormaga teiste rõõmsa sõjakisa saatel minema. Kogu kallaletungijate punt jooksis koormale järgi. Rannavahid tundsid isegi mõned mehed ära. Naha peale saanud arvasid nüüd, et mehed lähevad kõrtsi võitu pühitsema ja paras aeg oleks neid säääl kõiki tabada. Mõisast mindi valitsejat abiks kutsuma. Kõrtsi lähedal tuli nendele vastu kõrtsmiku tütar Eva mehega ja vahtmeister tundis selles ära, kes eelmisel päeval tahtis ta hobust vankri eest lahti päästa. Sedamaid haaras ta mehel rinnust kinni. Valitseja Busch õhutas kinnipidamist takka, mees hakkas vastu, kiskus ennast lahti ja põgenes kõrtsi, kus selle madam Madlena Sermann ta ära peitis ja keeldus aga otsitavat majast otsimisel abistama. Põgenik jäi leidmata hoolimata sellest, et rannavahid koos Buschiga urkad läbi tuhnisid ja varitsusse jäadi. Mehed, keda ära tunti ja kinni peeti, salgasid kõik maha ja teised, keda uurimise käigus küsitleti, andsid hoopis vastupidiseid tunnistusi, mis kokkuvõttes kohtus tagasid kõikidele alibi. Võimusel ei õnnestunud kedagi karistada, kuigi saadi aru, et talumehed mängisid tunnistades kokku.

1842. aastal leidsid rannavahid Pühtakarri saarelt mitu kotti soola. 5 paati oli läinud Toolse rannalt kalale. Vahid märkasid, et neli tuli tagasi ja nüüd oli põhjust viiendat hoolikamalt jälgida ja arvatav salakauba vedaja kätte saada. Viies paat läks tegelikult Uhtju saarele säääl kalu püüdvatele toitu järele viima. Muidugi olid säälsed mehed püüdnud suurt Soome kala, mis paati laaditi ja Pühtakarile suundus. Paadi randumise magasid vahid maha, kuigi hiljem tunnistati, et seda nägid ja ½ vakka soola naiste paadis võrkude alt avastasid. Selle ütles üks naistest tema oma olevat ja kinnitas, et ta viinud kodunt selle Uhtjusse kaasa kala soolamiseks. Säääl selgunud, et püütud kalu oli vähe ja ei maksa soolama hakatagi ning toonud seega soola tagasi. Tõepoolest oli paadis ka kalu vaid paar ämbrit. Need võeti peale maskeerimiseks, sest soolakotid olid need tegelikud kalad. Selleks ajaks kui vahid randunud paadi avastasid olid soolakotid saarele peidetud, mille hiljem vahid leidsid. Hoolimata pealesunnitud süüdistusest ei tunnistanud viienda paadi naised soola omaks. Meeskohus jäi seda uskuma. Ülemkohus aga mitte. Viimane ehk vihaga siiski määras naistele tollitrahvi sellele kogusele, mis vahid leidsid paadis võrkude all. See oli muidugi väikene võrreldes sellega, mis siis oleks saadud kui kogu kauba eest tulnuks tasuda.

Rannavahid tabasid ka mehi, kes ajasid suurt kasulikku äri laevadega. Teatavasti algas 1820. aastaist mõisates hoogne viina põletamine ja selle vedu ida poole. Nii käisid Vihula mehed Hans Noor, Aleksander Susberg, Juhan Welz laevaga piiritust Narva ja Peterburgi vedamas. Kui palju mõisaviina vaatidest reisi aeg mehed endale tegid ja tagasiteel merel ootavatele soomlastele müüdi või soolaks vahetati jääb teadmata. Vaid üksikute õnnetute ja meestest mitte olenevad juhused nagu Malla mõisa meestega, keda torm Vaivara randa uhtus ja rannavahtide kätte sattusid räägivad sellistest sissekukkumistest.

Suurem salasoolavedajate tabamise aeg kestis umbes 1845-1848-aastatel. Sellest ajast peale on alanud ilma nähtavate põhjusteta sissekukkumiste ja ilmselt ka salaveo vähenemine. Senine soolavedu asendub muude nagu suhkur ja kohvi, viina, sitsi-satsi jne salakaubaga. Soola tollimaks ei alanenud, selle vajadus oli kahtlemata endiselt suur aga võimalik, et rannavahtide järelevalve jäi salavedajate nupukustelt neist maha. Veelgi tõenäolisem oli see, et riik aitas teadmatult rannavahtide komandodes meeste tihedama vahetamisega salavedude vähenevale tabamisele kaasa. Toodi uusi mehi, neil polnud neid kogemusi, mida omas koha peal pikemat aega teeninud koosseis. Salakaubavedajatel olid kujunenud traditsioonid, oskused, kauaaegsed kogemused.

Et soolavedajate tabamine, selle vähenemine 1850 ja järgnevateks aastateks ei tähenda Virumaal salakaubanduse lõppu kajastavad rüütelkonna palved kui 1853

taheti tõsta koguni soolatolle. Selles kinnitatakse, et kroonu võidaks sissetulekus kui alandaks tolli Soome tasemele, sest siis suureneks soola sissevedu. Pärast Krimmi sõda lubati siiski kindel kogus Soomest selle tolliga soola tuua, mis mõningal määral vähendas salavedu, kuid ei teinud sellele lõppu. Jäi kehtima ikkagi küllaltki kõrge toll – 19 kopikat hõbedat ühelt puudalt ja sellestki tasus mööda hiilida. 1861. aastast on Virumaalt teada üks suur soola salakaubanduse lugu. Narva tolliinspektor lasi sisse tuua terve laevalaadungitäie soola. Asi tuli avalikuks ja kaupmees, kes ei suutnud suurt trahvi tasuda pani endale päela kaela. Parun Mengden kaotas aadliseisuse ja kohus otsustas ta saata Tobolskisse asumisele. Tema kaks tüdart põlvitasid siis keisri ees ja palusid armu. Asumisele jäi ta saatmata – aadliseisust keiser ei tagastanud.

Krimmi sõda 1854-55, põhiliselt küll blokaadiga eriolukord vähendab Viru rannikul salavedu. Soola hädas on talupoeg ja ka mõisnik kuigi suhteliselt vähem. Sõja järel salavedu taastus ja hoogustus. Juba enne sõda tegi rüütelkond korduvalt pingutusi tolli alandamiseks. Neile vastas valitsus karistuste karmistamisega, rakendades trahvidele lisaks ka peksmist. Karistuste suurendamisega kannatasid otseselt ka mõisnikud. Vangi pandud või kroonu töödel trahviraha tasa teenima saadetud talupoja näol kaotas mõis tööpõu ja sellega ka tema tulu. Meeskohtud on ilmselt selles osas püüdnud mõisnikke abistada, määrates kergemaid karistusi, suhtudes salakaubitsejatesse üldiselt heatahtlikult. Seda juhtus õige harva, et kord vahele jäänud mees veelkord sisse kukkus. Üldiselt ei peetud naisi täiel määral vastutusvõimelisteks kuid juba 1834. aasta ukaasiga oli nad võrdsustatud meestega. 1849. aastal tõi taluteenija Els Bahhalk Palmsest kui koos mehega Soomes kalu soolamas käis säält karbi sigarette ja puuvilla, et natuke äri teha. Kodurannas jäi ta vahtidele kätte ja karistati 61 rubla 28 $\frac{3}{4}$ kopika tollitrahviga. Teel Rakvere adrahohtuniku juurde ta Arkna karjase Carl Mahlbergi käest põgenes. Tabati uuesti alles mitme kuu pärast ja siis sai 92 päeva aresti. Viru-Järva Maakohus on ihunuhtlusega karistanud siiski vaid mehi ja ainult kahel korral.

1842. aastal on kohus karistanud Sagadi peremehi Mihkel Kirsmanni ja Joosep Sipmanni korduva salaveo eest kumbagi 30 kepihoobiga. Korduva salaveo eest karistati ka ühte juuti peksuga. Tema pääses „naha peale“ saamisest sellega, et istus 11 kuud eeluurimise vangis ja see arvati peksu karistuseks. Ta ei suutnud aga maksta trahvi 551 rbl ja 75 kopikat ja „riigivara omastajana“ saadeti 1844 Siberisse asumisele.

Karistused ei vähendanud salakaubavedu. Paljud ürikud kinnitavad, et tabamised olid väga juhuslikud. Ei tabatud vanu kalu, vaid noori algajaid ja juhuslike retkede tegijaid. Neilgi kordadel saadi kätte enamasti soola, vähestel kordadel ka juhuslikult mehed. Nii said rannavahid 1833 mais Põdise Kalvi väikese saare rannas paadi ja saarelt 2 kotti soolaga ning 7 tühja viinavaati. Verst eemal rannast veel kott soolaga. Ümbrust läbi otsides juhtusid kätte talumehed vankriga, millel ka 1 kott soola ja võsast veel 4 kotti soola. See oli üks õnnelikke leide, kus saadi kätte nii sool kui ka arakslöönud mehed, kes juba esimese retke järgi kõik totralt ja lihtsameelselt üles tunnistasid. Nii oli kõige rumalamateks vahele jääjateks Põdisest Pau Thomas ja Kõrtsi Mihkli Jakob ning Mallast Mihkli Koggi Maddi Niggolas ning Niggola Maddi Andres, makstes neljakesi kogu leitud 5 tündri soola eest.

Lõpp.

Kuna käesoleva aasta oktoobris möödus 90 aastat meie kuulsa helilooja ja akordionisti RAIMOND VALGRE sünnist, siis on kohane esitada meie seltsi liikme lugu sellest, kuidas vähemtähtis seik saab rikastada perekonnalugu.

MEIE PERE MUUSIKALINE MUINASLUGU.

Reet Niido

Igal töötajal pidi Nõukogude ajal olema tingimata üks või mitu ühiskondlikku ülesannet. Minule oli kaela määratud teatripiletite levitamine. Mingeid soodustusi see levitajale ei andnud – isegi tasuta piletit ei antud, sest teatripilet oli sel ajal defitsiit ja paremad etendused olid alati välja müüdnud. Katsusin tuua pileteid etendustele, mida ise olin eelnevalt näinud ja mis olid mulle muljet avaldanud. Üks nendest oli Noorsooteatris etendunud “Valge tee kutse“, mis rääkis Raimond Valgre elust nii nagu seda varem polnud tehtud.

Pärast kuulsin töökaaslastelt, et just sellel õhtul oli teatrisaalis istunud ka Valgre noorusarmastus Deddy Akesson (pildil), kes oli koos Arne Viisimaaga Rootsist Tallinna sõitnud. Mingeid intervjuusid temalt muidugi ei võetud ja nii ei saanudki me teada, mida ta tundis ja läbi elas nähes seda vapustavat etendust.

Rääkisin sellest oma täditütrele ja tema üllatas mind öeldes, et ka tal on omad mälestused Raimond Valgrest. Täditütar Elja töötas sel ajal Balti jaama lähedal õllebaaris, mida sageli külastas ka Raimond. Kui uskuda Elja juttu, siis oli Valgre teda kaks korda kohtama kutsunud ja millegi pärast just Karja tänava piimabaari. Elja oli kuulsa muusiku tähelepanust muidugi meelitatud ja läks...kuid Raimond ei tulnud. Mõlemal korral oli ta väga viisakalt vabandanud: ”Vabandage ma olin purjus, ei saanud tulla!”

Elja sõnul ei olnud tema Valgre suust kuulnud ühtegi labast väljendit. Kuigi viin ja raske aeg olid viinud tervise ja võibolla ka elutahte, oli Valgre jäänud lõpuni džentelmeniks. Oma laulu, mis algab nii - “Igaüks unistab õnnest ja armust” refräänis on juttu “silmadest, milles loitev tuli on vaid uni” olevat R.

Valgre kirjutanud sealsamas õllebaaris ja kinkinud paberilehekese Eljale. Kuigi Eljal olid tõesti ilusad pruunid silmad, ei tahtnud ma seda juttu ilma kontrollimata uskuda ja kirjutasin V. Ojakäärule, et tõestuse saamisel see huvitav fakt hiljem perekonnalukku kirja panna. V. Ojakäär vastas diplomaatiliselt, et kuna Valgrel oli lõputu hulk naistuttavaid, siis vaevalt ta igale laulu teha jõudis, ehk kasutas juba olemasolevat.

Olgu nüüd faktidega asjad nagu nad on (või ei ole), jääb see lugu meie pere “muusikaliseks muinaslooks” ja kuuldes radiost seda laulu, mõtlen Eljast ja “sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku” kunstimasina hammasrataste vahele jäänud Raimond Valgrest, keda meie perega ühendab see väike seik.

ВАСТУКАЯ

“Põlvnemislugu” 33-ndas numbris on avaldatud Eesti Eugeenika ja Genealoogia Seltsi (sõjajärgne) Tallinna osakonna liikmete nimekiri. Selle nimekirja lõpust leidsin tuttava nime - J. Loosalu.

Jakob Loosalu (1.01.1898 – 5.05.1996) oli minu kauge sugulane (vanaema tädipoja poeg). Kui hakkasin koguma andmeid emapoolsete sugulaste kohta, pöördusin ka J. Loosalu kui suguvõsa kõige vanema liikme poole. Külastasin teda Pärnus 26.jaanuaril 1991.a. Ta oli siis 93 aastane ja täiesti pime. Vanahärra oli aga täis energiat ja vaimustust Eesti asjade ajamisest. Ta andis mulle ülevaate Reemide suguvõsast ja julgustas pöörduma sugulaste poole, kes võisid rohkem teada. Veel hiljem pimedana käsikaudu kirjutades vastas ta üleskerkinud küsimustele ja ärgitas suguvõsaurimise jätkamist.

Toon siinjuures ära selle mehe autobiograafia konspekti (tema enda määratlus) alguse: „Olen sündinud 1.jaanuaril 1898.aastal (uue kalendri järgi) Eestis Harjumaa Kõue (Aleksandri, Triigi) vallas, hilisem Kõue külanõukogu Kadja küla Loosalu nimelises väiketalus, mille isa oli rentinud Ojasoo mõisnikult. Tolleaegne perekonnanime Veide eestistasin 1923.aastal. Isa ja ema eestistasid nime 1935. a ka Loosaluks.

1907. a. alates õppisin Triigi 2-klassilises 5-õppeaastaga ministeeriumikoolis. Lõpetasin kooli 1913. aasta kevadel kiitusega. Kolmeteistkümnendast eluaastast alates osalesin jõukohaselt kõigis talutöödes. Enda arusaamise järgi oli minul kujunenud töö- ja õppimistahe. Vanemate toetusel edasiõppimise lootust ei olnud, sest need olid väikese renditaluülesõiguse ja 1909. a pärisomandiks ostmisega kui ka ehitamisega väga

koormatud. Nad olid korralikud, töökad ja edasipüüdlilikud inimesed, kuid alanud päritud varadeta, sest isa Jüri (sünd. 1861. a) oli seitsmelapselisest perekonnast, 5 aastat sunduslikku sõjaväeteenistust kandnud, ema Leenu (sünd. 1868. a) vaeslapsena sugulaste juures kasvanud.“

Edasi jutustatakse töö kõrvalt õppimisest kuni suhkrupeedi kasvatuse ala agronoomia kandidaadini välja. J. Loosalu on olnud 3., 4. ja 5. Riigikogu liige ning ajalehtede “Maa”, ”Maaleht”, ”Uudisteleht” ja “Jutuleht” toimetaja; olnud juhtival kohal Raadio-Ringhäälingus ning haridusliidu nõukogu liige. Valminud on ka mälestusteraamatu “Olude kiuste” käsikiri.

Helju Linder

Saaremaa näitusest

Kalle Kesküla

Saaremaa sugupuude näitus toimus 8.oktoober - 2.november 2003 Kuressaare lossis. 125 eksponaati olid kolmes piiskopi eluruumis kõrvuti Baltisaksa heraldikaga, mida seal alaliselt eksponeeritakse. Näituse korraldas Eesti Genealoogia Seltsi Saaremaa osakond, näitus pühendati Eesti genealoogia 100. aastapäevale. Maakonnalehe Meie Maa 10. oktoobri nädalalõpulisa oli peaaegu täienisti näitusele pühendatud, Raadio Kadi rääkis genealoogiast samal päeval. ETV saade Terevisioon tutvustas näitust 16. oktoobri hommikul.

Näituse pidulik avamine toimus laupäeval, 11. oktoobril mitmekümne inimese osavõtul. Tervitasid Maakonna-valitsuse hariduse- ja kultuuriosakonna juhataja asetäitja Valve Heiberg, aselinnapea Anne Keerberg ja Saaremaa Muuseumi asedirektor Olavi Pesti.

Esimese sissekande näituse külalisteraamatusse tegi Saaremaa Rüütelkonna auesimees Odert von Poll.

Püüame lühidalt tuua ära eksponaatide kirjeldused.

Saaremaa osakonna 28 liikmest osales näitusel 13. Osakonna esimehe Kalle Kesküla sugupuu algab 1670-ndatest ja haarab 10 inimpõlve. Maakonnalehe 10. oktoobri nädalalõpulisas oli tema artikkel Saaremaa kõige põhjalikumalt uuritud perekonna **Buxhoevedenite** - 800aastasest ajaloost. Tema uuritud on poolsada sugupuud Nasva küla peredest, nendega võib tutvuda raamatu **Nasva ajalugu** abil.

Osakonna juhatuse liikme ja näituse peakorraldaja **Arvi Truu** (1938) töid oli kokku viis:

- 1) Tutku poiste esivanemaid on välja joonistatud 9 põlve algusega 1733.
- 2) Kingisseppade sugupuu haarab 5 inimpõlve ja algab enne 1827. aastat. Välja on joonistatud isaliin, kust võib näha, et Viktor Kingissepp oli mulk.
- 3) Artikkel **Kingissepad** (Meie Maa 10. oktoobri nädalalõpulisas) näitab elujõulise pere tegelikku elu, mida kahjuks vähe tuntakse. Väljas on Arvi Truu poolt viimasel ajal kogutud materjal kurikuulsa revolutsionääri perekonnaloole kohta.
- 4) Pereuuringu **Mõnda Teetsovite** koostas Arvi Truu 2001. aastal, selles on 40 lk artikleid ja dokumente.
- 5) **Mõned kirjad Ehrlichidest** on Arvi Truu kõige värskem uurimus, mis sisaldab dokumente ja fotosid. Sugupuu algab 1744, ent selle väljajoonistamine (7 põlve) seisab veel ees.

Saaremaa osakonna looja ja esimene juht **Heldi Lember** koostas Jüri ja Mari Koppeli järglaste tabeli 19. sajandi lõpu Püha kihelkonna Sagaristi küla Jaagu perest. Selle alla lisas ta veel neli põlvkonda Jüri ja Mari esivanemaid, kelle uurimisega on peaaegu Põhjasõjani jõudnud. Iga põlvkond (kokku 8) on kujundatud ise värvi ja koos fotodega suguvõsa kokkutulekust, mis toimus augustis 2003 Nasval Reedikul.

Osakonna juhatuse liige **Kalju Eerik** tõi näitusele kolm uurimust:

- 1) Orissaare Gümnaasiumi lõpetanu **Kirsti Eeriku** 2000 tehtud uurimus **Minu suguvõsa lugu** (juhendaja **Ivo Maripuu**) on hea näide arvuti kasutamise võimalustest.
- 2) **Kihelkonna kalmistu** andmebaasi koostas Kaidi Eerik aastal 2002. See on esimene põhjalikum sellealane uurimus Saaremaal, mille eesmärk kõigi haudade kaardistamine ja isikulooliste andmete kogumine maetud inimeste kohta. See on ka oluline genealoogiline allikmaterjal.
- 3) **Kihelkonna kalmistu register** on koostatud Kalju Eeriku poolt. See on maetud inimeste kohta kogutud avalik teave, mis täieneb pidevalt uute andmetega.

Seltsi liige **Leida Iir** tõi näitusele kaks raamatut ja ühe sugupuu. **Vaivere lugu** (1999) on raamat küla ajaloost talude kaupa, teine raamat (2001) kajastab **Vaivere kooli ja kultuuri**. Tema koostas ka Albertite sugupuu, 7 inimpõlve isaliinis alates 1812.

Seltsi liige **Helve Saartok** pani koos **Õie Tüüriga** 2002.a kaante vahele Muhu saarel asuva **Tamse küla** ajaloo. Talude kaupa on antud küla kõigi perede genealoogia. Ta on ka Kolkade sugupuu koostaja (Muhu).

Seltsi liikme **Selma Kaburi** emapoolse vanaisa Mihhail Metsaalti suguvõsa algab 1704 ja haarab 11 inimpõlve. Kadakapuust kujundus oli näituse originaalseim.

Seltsi liikme **Eldur Seegeli** poolt 1991.a tehtud raamat **Väike teatmeteos** on “ühe sõrulase tagasihoidlik katsetus tutvustada Sulle oma kodukanti”, nagu ütleb autor ise. Tema jätku-uurimus **Teateid Sõrvest ja**

sõrulastest 1921-1940 on koostatud ajakirjanduse põhjal, töö valmis 2003. Mõlemal väljaandel on genealoogiline väärtus.

Seltsi liikme **Elvi Sirkeli** sugupuu algab 1713. aastast ja haarab 10 inimpõlve. Väga infomahukas töö kujutab endast enam kui 5 meetri laiust isaliini järglastabelit.

Seltsi liige **Saale Reinsalu** pani kokku Aavade sugupuu (Mustjala). Kuna priinimede panemise ajal (1826) kasutati Eesti keele kirjutamiseks Saksa keele grammatikat, on paljude nimede kirjaipilt tänasele lugejale võõras. Seltsi liige **Aima Siil** pani kokku Põldude sugupuu (Kaarma). See algab 18. sajandi lõpust.

Seltsi liikme **Milvi Terase** koostatud Matt'ide sugupuu (Kaarma, Jämaja) on üks infomahukamaid meie osakonnas.

Jüri ja Kadri **Kallase** (Karja) järglastel on oluline koht Saaremaa ja kogu Eesti kultuuriloos. Nende sugupuu (9 sugupõlve) koostasid seltsi liikmed **Evi Vanem (Kallas)** Saaremaalt ja **Eva Niglas** Tallinnast, kaasa löi ka kolmas suguvõsa liige **Mall Jõgi-Kaevats**.

Seltsi Tallinna osakonnast oli Saaremaa näitusel 10 osavõtjat.

Seltsi kauaaegne esimees **Harri Talvoja** saatis näitusele **Ühe saarlase juured**. Tegu on Harri abikaasa Elna esivanematega, kes elasid Kaarma ja Püha kihelkonnas. Need Rootsi aega uuritud 21 sugupuud on vaid väike osa staažika uurija andmepangast. Ühe saarlase juured on tõsine abimaterjal kõigile selle kandi uurijatele. Töö jääb hoiule Saaremaa Muuseumi raamatukokku, kus see on kõigile kättesaadav.

Seltsi esimehe **Raivo Maine** juured on ühte otsa pidi Saaremaal (Kaarma, Kihelkonna, Kärla, Mustjala). Näitusele tõi ta Pilli Laasi järglased, eeskätt Frido Peegli, Kaarmalt Tallinnasse läinud esiisa, sugupuu.

Seltsi juhatuse liikme **Harry Tuuliku** uurimus **Mihkli talu ja selle elanikud läbi sajandite** ilmus 1999 Saaremaa Muuseumi kaheaastaraamatus. Tema teine uurimus **August Mälk genealoogia vaatevinklis** ilmus 2001 samas väljaandes. Harry Tuuliku sulest 2003 sealsamas ilmunud **Helilooja Peeter Süda genealoogia** on 37-leheküljeline professionaalne uurimus, mis väljendab ilmekalt 100 aastat tagasi Martin Lipu poolt ajalehes Postimees avaldatud üleskutset hakata koguma "Eesti kannust välja võrsunud" suurkujude perekonnaloolist materjali.

Seltsi liige **Aldur Ruumet** on KRUMMide-GRUMMide-RUUMETITE suure suguvõsa järjekindel uurija, lisaks sellele on tema huviorbiidis veel Lindau'de, Tarkmeel'te ja Vöö'de sugupuud.

Seltsi liige **Salme Väljataga** (neiuna Holm) ja **Jaan Holm** panid kokku Pärdi Aadu järglaste (Holm'ide) sugupuu. Jaan Holm on kahe kodukandi kohta koostatud raamatu autor: **Taritu kandi ajaloo** (1999) ja **Optimistlikult tulevikku** (2000).

Seltsi liikme **Tiiu Maripuu** poolt näitusele saadetud järglastabel algab Põhjasõja-järgses Hindu külas, töö peaks abi pakkuma Anseküla uurijatele. Näha oli fragment puhtalt ümberkirjutatud kirikuraamatust ja Rahuste külas krunditud Tiinuse talumaade kaart. Seltsi Tallinna osakonna liige **Helje Riives** (neiuna Kapsta) tegi oma kõukude tabeli, kus kirjutas 5 põlvkonda - Valjala kihelkond, Koksi küla, Kustu talu.

Seltsi liige **Airi Elb** saatis näitusele fragmendi Auside ja Kivide sugupuust (Kaarma).

Seltsi liige **Valdu Nellis** elab Harjumaal Kiili valla Vaela külas ja kuulub Tallinna osakonda. Tema uurimisobjekt on Larats Nellise sugupuu (Karja).

Seltsi kauaaegne liige **Malle Jaagola** elab Tartus ja on Tartu osakonna liige. Tema uurib Kaarma kihelkonna kaht sugupuud: Õunpuu (11 inimpõlve alates 1720) ja Kuris (8 inimpõlve alates 1790).

Seltsi Läänemaa osakonna liige **Naima Kallasmaa** elab Haapsalus. Tema uurib Hõbenikkude sugupuud (Kihelkonna, Püha), mis teadaolevalt oli **ainus nõukogude ajal Saaremaal publitseeritud põlvnemislugu**.

Õpilastöid toodi näitusele kaheksa:

Orissaare Gümnaasiumi lõpetanud Kirsti Eeriku tööst oli ülalpool juttu.

Kuressaare Gümnaasiumi abituriendi **Eilika Trummari** uurimus Trummarite perekonna kohta alates 1813, 73 lk koos fotode ja tabelitega.

Kuressaare Gümnaasiumi abituriendi **Kadri Õunpuu** uurimus oma isa emapoolsest (Tuulingute) suguvõsast algab aastast 1840, seda on kokku 53 lk. pluss lisad 29 lk.

Uurimuse Lapsepõlv ja perekond koostas Kuressaare Gümnaasiumi VIII klassi õpilane **Katrin Kiirend**. 25 lehte koos fotodega. Eraldi joonistatud sugupuu (isaliin Riks-Kiirend) algab 1745 ja haarab 9 inimpõlve.

Uurimuse Laps perekonnas koostas Kuressaare Gümnaasiumi VIII klassi õpilane **Gättriin Kilumets**. 22 lehte. Eraldi joonistatud sugupuu (isaliin, algab 1881 ja haarab 7 inimpõlve).

Uurimuse Lapse elu perekonnas koostas Kuressaare Gümnaasiumi VIII klassi õpilane **Mari Kaljuste**. Maht 21 lehte koos fotopaljunduste ja sugupuuga; 4 inimpõlve alates 1913.

Uurimuse Laps ja perekond koostas Kuressaare Gümnaasiumi VIII klassi õpilane **Reet Paakspuu**. 20 lehte. 4 inimpõlve alates 1909. aastast.

Sama pealkirjaga uurimuse tegi sama kooli VIII klassi õpilane **Kristiin Albert**. Töö viib Püha kihelkonna Loona külla. Kuressaare Gümnaasiumi õpilaste tööd valmisid kõik tänavu, juhendas ajalooõpetaja **Vilma Kuiger**.

Kooli direktori **Toomas Takkise** sugupuu veebiversioon aga on juba pikemat aega jälgitav. Selle riputas internetti IT-firma KPNQWest juhatuses esimees **Neeme Takkis**, kes on seltsi liige ja seltsi kodulehekülje sponsor.

Baltisaksa nurka koondus tosin uurimust:

Aastal 1935 Tartus ilmunud **Genealogisches Handbuch der Oeselschen Ritterschaft** on seni kõige põhjalikum raamat Saaremaa genealoogiast.

Merje Oopkauba TÜ lõputöö **Saaremaa Rüütelkonna genealoogiast** on heaks sillaks 100aastase Eesti ja 800-aastase Baltisaksa genealoogia vahel.

Saaremaa enim uuritud perekond on **Buxhoevedenid**. Selle suguvõsa kuulsaim esindaja oli **piiskop Albert**.

Stackelbergide sugupuust on tehtud mitu uurimust. Selle aadlipere verd võib ekspresident Lennart Meri arvates voolata ka tema soontes.

Freitag v. Loringhovenite perekonna kroonika on väga põhjalik ja pilkupüüdev.

Kingli mõisa (Pöide) omanike **Bergide** perekonnalugu on nii saksa- kui ka venekeelne.

Aastal 1820 Antarktise avastanud meresõitja **Bellingshauseni** perekonnalugu on üha enam muutumas eestikeelsete kohalike kodu-uurijate pärusmaaks.

Väljaspool Eestit tehti veel pool tosinat näituse-eksponaati.

Austraaliast saatis oma sugupuu **Lili Haas**. Tema juured on ühelt poolt Sõrves, teisalt Pöide kandis. Tööle lisab väärtust korralik nimeregister. **Ain David Kiil** elab Kanadas, tema juured on aga Lääne-Saaremaal. Suurem osa tema väga suurest andmebaasist jäi näitusele kahjuks eksponeerimata, ent uurijatele on see nüüd arvuti abil kättesaadav.

Ülipika eksponaadi saatis meie näitusele **Harry Muld** Kanadast, isegi Kuressaare lossi vägevates ruumides tekitas sellele koha leidmine raskusi. Sisuhoomamine nõuab samuti parasjagu püsivust. Ometi väärivad selline töö siirast imetlust.

Tallinna osakonna liikme Tiiu Maripuu vahendusel jõudis Saaremaale Maripuude sugupuu, mida ülalpool mainiti ja mille kaastegija on **Lili Haas** Austraaliast. Mapitais materjale Anseküla kihelkonna ja Rahuste küla kohta tõstavad töö väärtust teiste Sõrve kandi uurijate jaoks.

Üks innukamaid Saaremaa-uurijaid **Mathias Kuester** elab Edmontonis (Kanada). Tema peateos **Lääne-Eesti saarestiku bibliograafia** ilmus 1994. See enam kui tuhandeleheküljeline teos haarab vist kogu sellealase ainekogu ja on seetõttu ammendamatu abimaterjal igale kodu-uurijale. Tema oma pere kroonika kirjastati 1970.

Innukate kodu-uurijate töid oli näitusele tosinajagu.

Seltsi mitteliikmetest on professionaalseim Liivade suguvõsa uurimus, mille autoriks endine Riigikogu liige Anti Liiv. Tema koostas ka ülevaate Saia küla (Kaarma) ajaloo kohta, mis sisaldab väärtuslikku geneoloogilist materjali.

Lääne-Saaremaa uurija **Manivald Jõgi** viljakas tegevus on koondatud käsikirjalistesse kogumikesse ja ootab jätkajaid. Tema töödes on väga palju geneoloogilist materjali, eeskätt suulise pärimuse näol. Arhiividega Manivalde eriti sina-peal ei olnud, aga tema abiga saab õige järje peale iga sealtkandi uurija. Aastal 1998 kirjastati tema koostatud brošüür **Lümända vald**.

Jalmar-Ülo Vesikise perekonnakroonika on eeskujuks igale seesuguse ainese talletajale. Siin on kirjeldatud nii Hiiemaal elamist (Emmaste vald, Kabuna küla, Tähva talu), tsariajal Saaremaale tulemist (Kõljala küla Lobi talu), Eestiaegset jõukamale järjele jõudmist (end. Tiinuse mõisa koja ostmine Kuressaares 1924) kui Stalini-aegseid represseerimisi. Sisaldab geneoloogilist materjali. Hoiul muuseumi raamatukogus.

Laadjala küla kroonika ilmus 2001. Raamatu koostas **Juhan Vahe**, materjali kogusid Niidi talu peretütar **Jette Laes** ja Jõe talu peretütar **Olga Raun**. Talude ajaloo aluseks on genealoogia.

Muhu küladest on Koguva kõige põhjalikumalt läbi uuritud. Selle küla ajaloo teeb atraktiivseks **Koguva vabaduskiri**, mille Liivimaa ordumeister Wolter v. Plettenberg aastal 1532 andis ja mida Koguva mehed läbi aegade kiivalt tallel on hoidnud. **Endel Priidel** tõi selle Eesti Entsüklopeediatoimetuse kaasabil 2001 kõigile lugeda. Raamat sisaldab olulist geneoloogilist materjali.

Milgete Pihl pani 1998 kaante vahele Lahe ja Unimäe külad enne ja nüüd. Talude kaupa on antud palju geneoloogilist materjali, mis ootab arhiivitööga kursisolevat jätkajat.

Mihkel Kivihall koostas **Köinastu ajaloo**, kus kirjutas ka selle laiu genealoogia.

Metsaküla ja Lahe talu (Kihelkonna, Tagamõisa) ajaloo panid kirja **Jüri Tõru** ning **Eliise Tammetõru**.

Joosep Aaviku elu ja helinad said kaante vahele 1990 Heinrich Männa kaasabil. Aavikute majamuuseumis on välja pandud pere sugupuu, mis sai tänapäev üllatava täienduse lombi tagant. Selle pere genealoogia väärriks professionaalset käsitlust.

Olgu siinkohal mainitud, et tuntud saarlaste kartoteek on Olavi Pesti käes - sealt leiab uurimiseks vajaliku suurkuju endale iga genealoogiahuviline.

Mihkel ja Adelaida Sepa sugupuu (Kõljala küla Mardi talu) jõudis näitusele samuti **Heinrich Männa** vahendusel. Perekond **Rahu** Roobaka külast (Karja) üllitas oma perekonnaloost aastal 2003.

Martinsonide sugupuu (Karja kihelkond) koostas **Inna Tomson** Raplast.

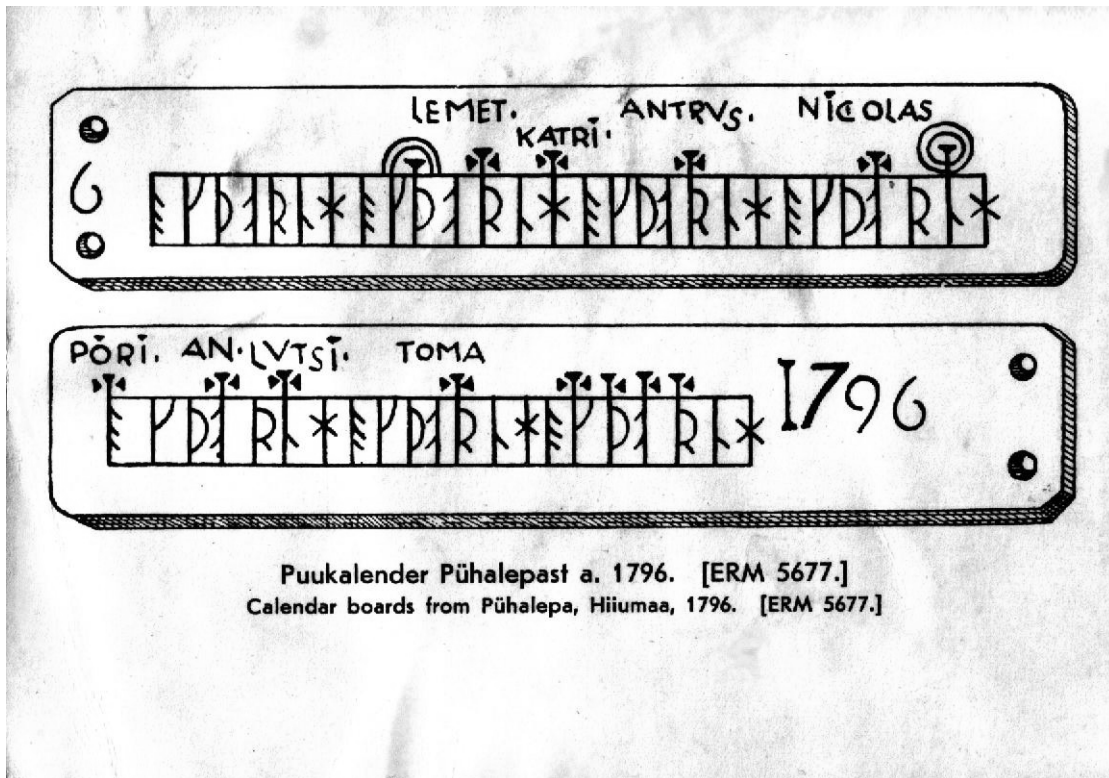

Veidi kalendrijuttu

Enn Oja

Vana ehk juuliuse kalendriga kohtumisel tuleb sageli teha ümberarvestusi tänapäevasesse uude ehk gregooriuse kalendrisse. See viimane pole tegelikult midugi mingi uus, sest käivitus enamikes Lääne-Euroopa katoliiklikes maades paavst Gregorius XIII algatusel enam kui neli sajandit tagasi (1582). Muide, mida põhja ja ida poole, seda aeglasemalt tookord uus ajaarvamine omaks võeti. Nii hakkas näiteks Rootsis ja Soomes uus kalender kehtima 1753. aastal, õigeusklikul Venemaal 1918, Türgis alles aastal 1927.

Eestis toimus uuele kalendrile üleminek 1. veebruaril 1918, mil 1. kuupäeva asemele tuli võtta kohe 14. veebruar. Algul oli sellest rohkesti segadust, sest paljud sündmused (aastaaegade algused, sünnikuupäevad, mitmesugused tähtpäevad) muutusid hilisemateks. Samal ajal nimelised pühad (küünlapäev, jüripäev, jaanipäev, mardipäev, jõulud jne.) jäid kuupäevalisteks ja nende tegelik aeg muutus varasemaks. Näiteks oli vana kalendri järgi suvine pööripäev 9. juunil ja jaanilaupäevani (23. juuni) kulus veel kaks nädalat, uues kalendris järgnevad nad üksteisele (22. ja 23. juuni). Väärib tähelepanu, et mitmed vanarahva tarkused, mis seotud tähtpäevadega, nihkusid paigast. Nii peaksime jaanipäeva tähistama päikest arvestades vana kalendri järgi hoopis 10. juuli paiku, mil suvehari möödunud ning "Jaan viskab jahe kivi vette" (vanasõna Otepäält). Tuleks veel meenutada, et vana (juuliuse) kalendri ümberarvestamisel uude (gregooriuse) kalendrisse tuleb 18. sajandi kuupäevale lisada 11 päeva, 19. sajandi puhul 12 päeva ja 20. sajandi korral (s.o. 1918. aastani) 13 päeva.

Puukalender Pühalepast a. 1796. [ERM 5677.]
Calendar boards from Pühalepa, Hiiumaa, 1796. [ERM 5677.]

Meie muistseid esivanemaid abistas ajaarvamisel hoopis ruunikalender, mida enamasti nüüd nimetame sirvilaudadeks ehk riimideks. Eestisse tulid sirvilauad Skandinaaviast rootslaste kaudu ja saartel ning looderannikul leidsid nad kasutamist keskajast kuni 19. sajandi alguseni. Aasta jaoks oli harilikult kokkuseotult kuus lauakest, mis võisid olla ka kepikujulised. Lauakese kummagile küljele oli märgitud üks kuu, näidatud nädalapäevad, püha- ja tähtpäevad. Lihtsamatel puukalendritel olid nädalapäevad sisse lõigatud ühesuguste joonekestega: pühapäevad märgitud ristikesega, muude tähtpäevade märkimiseks tarvitati erilisi sellekohaseid tähiseid. Need erimärgid asetsesid lauakese serval vastava nädalapäeva märgi kohal. Mõningatel sirvilaudadel olid pühademärgikesed ühised, sest kasutaja arvutas peast, millist tähtpäeva märgike kalendri serval pidi tähendama. Nii oli teada, et jõuludest on kuus nädalat küünlapäevani, küünlapäevast seitse maarjapäevani, kümme kundi, üksteist jürisse, jürist üheksa jaani jne. Nõnda arvutades oli selge, millist tähtpäeva või püha pidi teatav märk lauakese äärel tähendama. Hiljem hakati märke eristama ja iga nädalapäev või tähtpäev sai oma tähistuse. Nii märgiti uuematel sirvilaudadel tähtpäev nädalapäeva kohale sõnaga või sõnaosaga (lühendiga).

Kuigi sirvilauad ehk riimid on meie talupojakultuuri jõudnud Rootsist, leidub neis rohkesti rahvuslikku omapära, mis avaldub eeskätt tähtpäevade märkimises ja laudadele lõikamises. Peab mainima, et taolisi märkidele rajatud arvutamisinõusid kasutati tookord sageli. Kepikestele lõigati meelespidamiseks teopäevade,

viljatoomiste ja muud talu ning mõisa vahekorda väljendavad kohustused Ka muistsed peremärgid viitavad esivanemate puutehniliste märgiharrastuste kasuks.

Trükitud kalendrite tulekuga ei kadunud sirvilauad käigust ja võistlesid uuendustega veel mitu aastakümnet. Küllap takistas trükitud kalendrite levikut eestlaste tookordne vähene kirjaoskus. Kuid kõik muutus. Esimestest eestikeelsetest trükitud kalendritest kuuleme 17. sajandi alguses. 18. sajandil said nad ajalehtede puudusel ainsaiks väljaanneteks, mis pakkusid rahvale pisutki lugemisvara.

19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses ilmus trükkituna üsna rohkesti mitmesuguseid kalendreid, mis suures osas olid suunatud maarahvale. Kalendreid asusid agaralt väljastama mitmed ühingud-seltsid, ajalehed, ärimehed ja mõned üksiküritajad. Sisukaimaks kujunes 1896. aastast Eesti Üliõpilaste Seltsi kirjastusel iga-aastaselt ilmuma hakanud Eesti Rahva Tähtraamat "Sirvilauad". Üksikasjalisele kalendaariumile lisandusid paljud artiklid kultuuri ja majanduse valdkonnast, käsitleti sotsiaalseid probleeme. anti vajalikke teadmisi tervishoiu alalt, mitmeid praktilisi nõuandeid jne. "Postimehe" trükikojas valminud üllitisel oli laiem levik eriti meie tookordses haritlaskonnas.

Suure populaarsuse omandas aga Tartu riidekaupmees Märt Jänes (1869-1933) oma iga-aastase kalendriga, mida eriti Lõuna-Eestis laialdaselt tasuta jagati. Nii olla jõuluõhtul või vanaaastal kirikusse saabunud talupere jumalateenistuse lõppedes oma saaniteki alt leidnud alati uue Jänese kalendri, mis valmistanud kõigile suurt rõõmu. Muidugi osutus see Märt Jänese trikk õnnestunud reklaamikampaaniaks. Valgamaal Karulas sündinud Märt Jänes oligi meie omaaegne andekas ärimees. Alustanud 16-aastase poisina Valgas, siirdus 1894. aastal Tartusse Kaubahoov 34 Solovjovi riideärisse, kus viis aastat hiljem omandas peremehe abikaupluse Kaubahoov 11 ja avas seal oma äri. See Jänese riidekauplus, mida hiljem nimetati suuräriks ja firmaks, omandas kohe maarahva hulgas laialdase kuulsuse. Äri laiienes pidevalt ja kasvas 1940. aastaks Kaubahoovis väga suureks ettevõtteks. Tehes juurdeehitusi keldrite ja uute korruste näol, haaras firma enda alla Kaubahoovi ruumid 8 kuni 12. Muidugi natsionaliseerisid punavõimud 1940. aastal kogu ettevõtte ja peale Märt Jänese surma firmat juhtinud pojad Karl ja Aleksander represseeriti. Traagiliste sündmuste ahel jätkus suvel 1941, kui Tartus kogu Kaubahoov sõjategevuses hävis.

Märt Jänese ärivaistu ilmestab oskuslik reklaami kasutamine. Küllap sel eesmärgil hakkaski ta 1903. aastal välja andma oma tähtraamatuid - kalendreid, mis peagi väga nõutavaks osutusid. Ühtlasi aitasid kalendrid Jänese riideäri laiemalt tutvustada ja kogu klientuuri suurendada. On märgitud, et kui algaastatel kalendrite tiraaž oli 10 000-15 000 eksemplari, siis 1935/36. a. ulatus see juba 125 000-ni. Üksikasjalise kalendaariumi kõrval oli kindlasti trükitud laatade toimumise ajad, jahikalender, mitmesugused vajalikud teated, tariifid, mõõdud-kaalud, nõuanded ja palju muud. Kuid kaaluka osa kalendrist moodustasid vemmaalvõrsid ja jutud. Tundub, et Märt Jänes omas kirjutamiseks, eriti värsside septsamiseks, teatud kutsumust. Kõigi aastate kalendrites on rohkesti sõnaseadmisi, kus eelkõige kiidetakse Jänese äritegevust:

Jänes see on ärimees,
tuntud terve Eesti sees.
Oma riidekaubaga
täidab terve kodumaa.
Põhjas, idas, lõunas, läänes –
igal pool on tuntud Jänes.

Kalendrite koostamisel kasutas Jänes mitmeid abilisi. Kuigi kõiki kirjutajaid pole nimetatud, tundub kaalukana oma-aegse luuletaja Otto Grosschmidti (1869-1941) autorlus. Paaris aastakäigus leidub ka populaarse rahvakirjaniku Oskar Lutsu följetone. Aga üldiselt paistab tookordsele maainimesele suunatud lugemisvara (kergekaalulised jutukesed, milledes ikka viiteid Jänese äri) praeguse silmaga vaadates üsna lahjana. Kui pärast vana Jänese surma (1933) hakkas äri juhtima poeg Karl Jänes, muutusid ka kalendrid pisut tuumakamaks. Oma kalendrit välja andes oli Jänese suuräri eeskujuks naabritelegi. Nii avaldasid oma kalendreid Tartu Kaubahoovi ärimehed M. Vallas (riideäri), K. Abel (riide- ja valmisrõivaste suuräri), A. Vask (jalanõude äri), kuid Jänese firmat nad selles suhtes siiski üle trumbata ei suutnud.

Meie autoreid

Enn Oja

Olen sündinud 3. veebruaril 1929 Tartus. Isa oli tookord Udernas koolijuhataja ja seal mõõdusid ka minu lapsepõlve-ning kooliaastad. 1947 lõpetasin Otepää Keskkooli. Seejärel tulid Tartu Muusikakool, sõjaväeteenistus ja Tallinna Riiklik Konservatoorium, kust 1959. aastal sain koorijuhi ja muusikapedagoogi diplomi. Edasised 30 aastat kulgesidki Tallinnas G. Otsa nim. Muusikakooli dirigeerimise õppejõuna ja mitmete kooride ning ansamblite juhina. "Puhkepalgal" olles tegelen eesti koorimuusika ajaloo ja genealoogiaga (EGS-iga liitusin 2000. a. kevadel). Oma juurte poolest olen aga läbini Lõuna-Eesti patrioot, kuna kauged esivanemad on enamasti elanud Sangaste ja Otepää mail.

Soovitame lugeda

Mälu kui kultuuritegur: Etnoloogilisi perspektiive. Terje Anepaio, Ene Kõresaar. Tartu Ülikooli Kirjastus 2003.

T.Jaago. Pere ja suguvõsalood pärimuses.

- suguvõsa ajaloo-alane pärimus ei ole Eesti ühiskonnas laialt levinud, kuid kui perel on oma suguvõsa ajalugu käsitlev pärimus, on see selgepiiriline, omanäoline ja rikkalik. Niisuguse pärimuse olemasolu tugineb pikaajalisele (lokaalsele) jutustamistraditsioonile;

- jutustamise käigus paigutuvad rõhuasetused pärimuse ümber vastavalt ühiskonnas toimuvatele protsessidele, mis loovad jutustamistele uusi kontekste;

- pärimuse püsimise ja muutumise vahekorra aitavad selgitada mälupeidepunktid — nii kaemuslikud kui ka emotsionaalsed jutu ja meenutuse tugipunktid, mille abil kujundatakse pärimusmaastik.

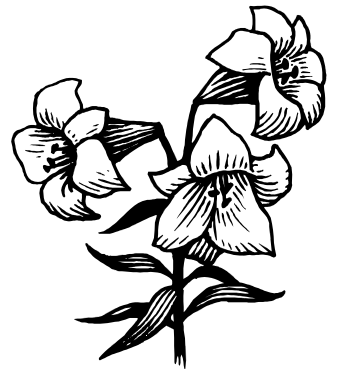
Seotust esivanematega ei tunta ainult ühiste geenide kaudu. Isegi juhul, kui teatakse oma esivanemate lugu, saab see alguse lapsepõlvest; ühine kodu, jutustatud mälestused vms.

Taluühiskonnast võrsunud suguvõsa ajalugudes on jutustust kooshoidev telg ja ühtlasi mälu pidepunkt talu (kui kodu, kui maja). See toob kaasa talu rajajast esiisaliini domineerimise teiste liinide üle. 20. sajandi linnastuva ühiskonna lugudes on tähtis küll koduteema, kuid see on esivanemate teemast lahus. Talu omamine oli eesmärk omaette mitte ainult praktilistel (katusealune, kus elada ja kus elatist hankida), vaid ka sotsiaalsetel kaalutlustel (see oli seotud prestiižiga). See hoiak näikse sajandi teisel poolel koos taludega kaduma minevat.

Õnnitleme

Helje-Laine Kannik - 1.detsember -	60
Harri Talvoja - 7.detsember -	70
Ilmar Paunmaa - 15.detsember -	75
Maaja Narusk - 29.detsember -	65

Jõuluööl põlesid muistse Eesti talutares lambarasvast valatud küünlad kogu öö. Küpsetati jõuluhani, tehti jõuluvorsti, pruuliti õlut ning söödi pühadeks hoitud õunu ja pähkleid.

Jõuluöö oli imede öö, millal esivanemate vaimud pidid käima oma endist kodu vaatamas.

Ära saates vana aastat ja vastu minnes uuele, tervitab inimene päikest veel kui ajamõtu ja meie aastate loojat. Päikese tõustes läks põllumees põllule. Kui päike kõrgele taevalakke jõudis, oli aeg lõunale minna. Veeres päike silmapiiri taha, läks ta õhtule. Kui on möödas talvine pööripäev lõpetab maakera oma aastase tiiru ümber päikese ja alustab uut. Päevade pikenemine on suursündmus looduses.

HÄID JÕULUPÜHI ja RÕÕMURIKAST VANA-AASTA LÕPPU!

Laualehe toimetus:
Toimetaja: Ants Roomets
Tehniline toimetaja: Eva Niglas
Toimetuse liige: Ants Härma

Telefon: 677 5011
Kirjad: 12614, Akadeemia 70 – 13
E-post: evaniglas@hotmail.com